

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ: ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

Ενότητα 2: Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και τον Δημοκρατικό Πολιτισμό

Συντάχθηκε από την Dr. Felisa Tibbitts

Κατευθυντήριες ερωτήσεις:

- *Ποιες είναι οι διαφορετικές μορφές ιδιότητας του πολίτη;*
- *Ποιες μορφές καλής ιδιότητας του πολίτη είναι απαραίτητες για μια λειτουργική, δημοκρατική κοινωνία;*
- *Τι είδους συμπεριφορές στην κοινωνία ενθαρρύνονται σε καθένα από αυτά τα μοντέλα;*
- *Τι επηρεάζει την κατανόησή μας για την καλή ιδιότητα του πολίτη;*
- *Ποιος είναι ο ρόλος του σχολείου στην προώθηση της καλής ιδιότητας του πολίτη;*

Υγιείς Δημοκρατίες και Κράτος Δικαίου

(Από Tommasoli, 2013)

Η Διακήρυξη που εγκρίθηκε στις 24 Σεπτεμβρίου 2012 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, κατά τη συνεδρίαση υψηλού επιπέδου για το Κράτος Δικαίου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, επιβεβαίωσε ότι «τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου και η δημοκρατία είναι αλληλένδετα και αλληλοενισχυόμενα» και ότι «ανήκουν στις οικουμενικές και αδιαίρετες βασικές αξίες και αρχές των Ηνωμένων Εθνών». Πράγματι, η ανταπόκριση της κυβέρνησης στα συμφέροντα και τις ανάγκες του μεγαλύτερου αριθμού πολιτών συνδέεται άρρηκτα με την ικανότητα των δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών να ενισχύουν τις διαστάσεις των δικαιωμάτων, της ισότητας και της λογοδοσίας.

Το κράτος δικαίου θα καταστεί θεμελιώδες για την προώθηση της δημοκρατίας, αν αντιμετωπιστεί όχι μόνο ως μέσο της κυβέρνησης, αλλά κυρίως ως κανόνας στον οποίο δεσμεύεται ολόκληρη η κοινωνία, συμπεριλαμβανομένης της κυβέρνησης. Η ενίσχυση του κράτους δικαίου δεν πρέπει να περιοριστεί απλά στην εφαρμογή κανόνων και τυπικών διαδικασιών. Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ο θεμελιώδης ρόλος της ενίσχυσης του κράτους δικαίου στην προστασία των δικαιωμάτων και στην προώθηση της ένταξης, καθώς κατ' αυτόν τον τρόπο πλαισιώνει την προστασία των δικαιωμάτων εντός του ευρύτερου λόγου για την ανθρώπινη ανάπτυξη.

Ένα κοινό χαρακτηριστικό τόσο της δημοκρατίας, όσο και του κράτους δικαίου είναι ότι μια καθαρά θεσμική προσέγγιση δεν λέει τίποτα για τα πραγματικά αποτελέσματα των διεργασιών και των (νομικών) διαδικασιών, ακόμη και αν οι τελευταίες είναι επίσημα σωστά εκτελεσμένες. Όταν θίγουμε το ζήτημα της σύνδεσης του κράτους δικαίου με τη δημοκρατία, πρέπει να κάνουμε μία θεμελιώδη διάκριση μεταξύ του «κράτους με βάση το δίκαιο», σύμφωνα με το οποίο ο νόμος είναι ένα μέσο διακυβέρνησης και η κυβέρνηση θεωρείται υπεράνω του νόμου, και του «κράτους δικαίου», το οποίο συνεπάγεται ότι όλοι στην κοινωνία δεσμεύονται από το νόμο, συμπεριλαμβανομένης της κυβέρνησης. Ουσιαστικά, τα συνταγματικά όρια στην εξουσία – βασικό χαρακτηριστικό της δημοκρατίας – απαιτούν την τήρηση του κράτους δικαίου.

Ένας «πυκνός» ορισμός οριοθετεί θετικά το κράτος δικαίου ως ενσωμάτωση στοιχείων, όπως ένα ισχυρό σύνταγμα, ένα αποτελεσματικό εκλογικό σύστημα, μια δέσμευση για την ισότητα των φύλων, νόμοι για την προστασία των μειονοτήτων και άλλων ευάλωτων ομάδων και μια ισχυρή κοινωνία των πολιτών. Το κράτος δικαίου, το οποίο στηρίζεται σε ένα ανεξάρτητο δικαστικό σώμα, διαδραματίζει καίριο ρόλο διασφαλίζοντας ότι τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και οι πολιτικές ελευθερίες είναι ασφαλή, αλλά και ότι δεν κινδυνεύει η ισότητα και η αξιοπρέπεια όλων των πολιτών. Βοηθά, επίσης, στην προστασία των αποτελεσματικών επιδόσεων των διάφορων φορέων εκλογικής, κοινωνικής και οριζόντιας λογοδοσίας από πιθανά εμπόδια και εκφοβισμούς προερχόμενα από ισχυρούς κρατικούς παράγοντες. Αυτός ο «πυκνός» ορισμός του κράτους δικαίου διαφέρει από «λεπτότερους» ορισμούς, οι οποίοι δίνουν έμφαση στις διαδικασίες μέσω των οποίων διαμορφώνονται και εφαρμόζονται οι κανόνες.

Ένα πρακτικό παράδειγμα της σημασίας του κράτους δικαίου για την οικοδόμηση της δημοκρατίας είναι το γεγονός ότι το κράτος δικαίου είναι μια θεμελιώδης αρχή που υιοθετείται στις περισσότερες σύγχρονες δημοκρατίες. Τα Συντάγματα περιέχουν τον θεμελιώδη και, τις περισσότερες φορές, ανώτατο νόμο του κράτους και το κράτος δικαίου υπαγορεύει την επιβολή αυτών των αρχών πάνω από όλους τους άλλους νόμους. Τα Συντάγματα διατηρούν, επίσης, θεμελιώδεις αρχές και αξίες, καθιστώντας τη διαδικασία τροποποίησής τους επαχθή. Ορισμένα συντάγματα διασφαλίζουν τη μονιμότητα ορισμένων αρχών και αξιών απαγορεύοντας τις τροποποιήσεις.

Τα παρακάτω προέρχονται από το Democracy Fund, 2021:

Οι δημοκρατίες είναι πολύπλοκα και ατελή συστήματα, ένα συνεχές «έργο εν εξελίξει». Υπάρχουν πολλά χαρακτηριστικά μιας υγιούς δημοκρατίας:

- Ίση προστασία των δικαιωμάτων βάσει του νόμου.
- Μια ελεύθερη, δίκαιη, ασφαλής και προσβάσιμη σε όλους τους επιλέξιμους ενήλικες μέθοδος ψηφοφορίας.
- Ένα δίκαιο και βασισμένο στην ισότητα πολιτικό σύστημα που διασφαλίζει ότι τα ιστορικά περιθωριοποιημένα άτομα έχουν ουσιαστική επιρροή.
- Συνταγματικοί έλεγχοι και ισορροπία και σεβασμός του κράτους δικαίου ως μέσον για την προστασία από καταχρήσεις εξουσίας.
- Ένας ανεξάρτητος και ελεύθερος Τύπος.
- Μία στιβαρή κοινωνία των πολιτών.
- Ηγέτες που ενεργούν με ακεραιότητα και κάνουν με βάση τις αρχές τους συμβιβασμούς, που σέβονται την πραγματικότητα και επιδιώκουν το κοινό καλό».

Τα είδη της ιδιότητας του πολίτη και οι δεσμοί με τη δημοκρατία

Η «ιδιότητα του πολίτη» μπορεί να καθοριστεί με πολλούς τρόπους, κάτι που έχει άμεσες συνέπειες στον τρόπο οργάνωσης της μάθησης για την προώθησή της έννοιας αυτής. Η «ενεργός συμμετοχή στα κοινά» είναι η υιοθετούμενη προσέγγιση, αλλά καλεί σε περαιτέρω έλεγχο, τόσο θεωρητικά, όσο και στην πράξη. Οι προσεγγίσεις της UNESCO για την προώθηση

της ενεργού συμμετοχής στα κοινά περιλαμβάνουν: την παγκόσμια εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη, την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, την εκπαίδευση για την ισότητα των φύλων, την εκπαίδευση για βιώσιμη ανάπτυξη, την εκπαίδευση για τη διαπολιτισμική κατανόηση και την εκπαίδευση για την ειρήνη. Όλες αυτές οι προσεγγίσεις αναφέρονται στο πλαίσιο του ΣΒΑ 4.7 (Ηνωμένα Έθνη, 2016).

Υπάρχουν αρκετές υποθέσεις εργασίας σχετικά με την ενεργό συμμετοχή στα κοινά, υποδηλώνοντας οφέλη τόσο για τα άτομα, όσο και για τις κοινωνίες στις οποίες διαμένουν.

- Η ενεργός συμμετοχή στα κοινά είναι ένας επιθυμητός στόχος για όλους σε όλες τις κοινωνίες. Η «ενεργός συμμετοχή στα κοινά» μπορεί να περιλαμβάνει συμμετοχή στην «κοινωνική, πολιτική και κοινοτική» ζωή.
- Η ενεργός συμμετοχή στα κοινά μπορεί να περιλαμβάνει την προώθηση δεξιοτήτων ζωής, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την κινητοποίηση και την ικανή συμμετοχή των νέων στις κοινότητές τους, σε τοπικό, εθνικό, ακόμη και διακρατικό επίπεδο. Οι σχετικές δεξιότητες ζωής περιλαμβάνουν «ανθεκτικότητα, εμπιστοσύνη και επίλυση προβλημάτων».
- Παράλληλα με την προώθηση της ενεργού συμμετοχής στα κοινά, η εκπαίδευση μπορεί να ενθαρρύνει τους μαθητές να είναι «πιο ανεκτικοί στη διαφορετικότητα, πιο προσεκτικοί σε ζητήματα βιωσιμότητας και μεγαλύτερη επίγνωση των τεχνών, της ηθικής και της πολιτιστικής κληρονομιάς» (UIL, 2016, pp. 13-14).

Οι Westheimer and Kahne (2004) πρότειναν μια έννοια της ιδιότητας του πολίτη που ενσωματώνει τη νόμιμη ιδιότητα του πολίτη και την εκπλήρωση των καθηκόντων των πολιτών, αλλά ταυτόχρονα επιτρέπει την «ενεργό συμμετοχή στα κοινά» και ακόμη και την κοινωνική μεταρρύθμιση. Τα τρία μοντέλα είναι:

- ο προσωπικά υπεύθυνος πολίτης (ενεργεί υπεύθυνα στην κοινότητά του)
- ο συμμετοχικός πολίτης (συμμετέχει ενεργά στις αστικές υποθέσεις και την κοινωνική ζωή της κοινότητας σε τοπικό, κρατικό ή εθνικό επίπεδο)
- ο πολίτης με προσανατολισμό στη δικαιοσύνη (συμμετέχει σε συλλογικό έργο για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων)

Το πρώτο μοντέλο, ο προσωπικά υπεύθυνος πολίτης, ευθυγραμμίζεται με τη νόμιμη ιδιότητα του πολίτη (αυτό που ονομάζεται ιθαγένεια ή υπηκοότητα). Αυτό το μοντέλο υποδηλώνει ένα καθορισμένο και, ενδεχομένως, συμβατικό μοντέλο ιδιότητας του πολίτη. Σε περιπτώσεις όπου ένα πολιτικό σύστημα ευθυγραμμίζεται με τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου και τις διαδικασίες χωρίς αποκλεισμούς, η εκπλήρωση των καθηκόντων ενός «προσωπικά υπεύθυνου πολίτη» θα υποστήριζε, σε γενικές γραμμές, όρους σε σύμπνοια με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ο εκπαιδευτικός προγραμματισμός, που προσανατολίζεται στο να γίνει το άτομο πολίτης ή να εκπληρώσει το καθήκον του ως πολίτης, μπορεί να θεωρηθεί ότι συνδέεται με προγράμματα εκπαίδευσης για τις διαδικασίες ψηφοφορίας και για την ιδιότητα του πολίτη που αφορούν τόσο τους νεοφερμένους στην εκάστοτε κοινωνία, όσο και τους νόμιμους πολίτες. Συγκεκριμένα, η

έννοια της «ιθαγένειας/υπηκοότητας» είναι αρκετά δημοφιλής για τον προσδιορισμό της ιδιότητας του πολίτη.

Ο *συμμετοχικός πολίτης των Westheimer and Kahne* (2004) ορίζεται ως άτομο που ασχολείται με την πολιτική ζωή της κοινότητας, σύμφωνα με τις γραμμές της «ενεργού συμμετοχής του πολίτη», όπως προσδιορίζεται από τον Heater (1999). Σε αυτό το μοντέλο, ο πολίτης κατέχει κάποιο βαθμό διακριτικής ευχέρειας σε σχέση με τον τρόπο συμβολής του στην κοινότητα, αν και ο προσανατολισμός είναι –και πάλι– σε μεγάλο βαθμό ευθυγραμμισμένος με τις καθορισμένες δημοκρατικές διαδικασίες. Οι πολίτες, που είναι πολιτικά ικανοί, θα συμμετέχουν στις κοινότητές τους και θα έχουν τις απαιτούμενες «δεξιότητες, γνώσεις και δέσμευση» για την επίτευξη πολιτικών σκοπών, όπως η δημόσια ομιλία, ψηφοφορία και υποβολή αιτήσεων (Carnegie Corporation et al, 2003; Bahmueller, 1992; Patrick, 2000).

Η ενεργός συμμετοχή του πολίτη συνεπάγεται ότι υπάρχει η δυνατότητα να επηρεάσει κανείς το τοπικό, πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό ή/και οικονομικό περιβάλλον του. Αυτές οι ευκαιρίες θα διαφέρουν αναπόφευκτα ανάλογα με το πλαίσιο. Οι δημοκρατικές μορφές διακυβέρνησης και οι ευκαιρίες για ενεργό συμμετοχή στα κοινά θα εξαρτηθούν από τις επίσημες πολιτικές διαδικασίες σε όλα τα επίπεδα, καθώς και από τις πολιτικές πρακτικές και τους πολιτισμούς, που ενδέχεται να προσκαλούν λιγότερο ή περισσότερο την «ενεργό συμμετοχή του πολίτη».

Οι διακυβερνητικές, περιφερειακές και εθνικές υπηρεσίες, η εντολή των οποίων είναι η προώθηση των προτύπων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, πιστεύουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του δημοκρατικού λόγου και αντιστρόφως. Η δημοκρατία θεωρείται ένας τρόπος «προστασίας των ατόμων από τις προσπάθειες των άλλων να ελέγξουν τη ζωή τους, και μάλιστα, ο μόνος τρόπος για την προστασία της ίδιας της δημοκρατικής κοινωνίας» (Kelly, 1995) και συνδέεται με το κράτος δικαίου. Οι αξίες των ανθρώπινων δικαιωμάτων, όπως η ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων, ενισχύουν τα δόγματα της δημοκρατίας. Επιπλέον, η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική ζωή της κοινωνίας τους μπορεί να συμβάλει στο να λογοδοτήσει το κράτος για τις υποχρεώσεις του στον τομέα των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Συνεπώς, η εκπαίδευση για την ενεργό συμμετοχή στα κοινά αποτελεί κρίσιμη συμβολή στη δημοκρατική ζωή μιας κοινότητας και μιας χώρας. Προχωρώντας πέρα από την απλή ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τον τρόπο ψήφου ή συμμετοχής στην κοινότητα –όπως την βρίσκουμε στην εκπαίδευση για τη «νόμιμη ιδιότητα του πολίτη»–, η ενεργός συμμετοχή του πολίτη καλλιεργεί ικανότητες και κίνητρα για συνεχή ατομική συμμετοχή των πολιτών.

Υπάρχουν περιπτώσεις, στις οποίες η «ενεργός συμμετοχή του πολίτη» μπορεί να περιλαμβάνει κάτι περισσότερο από τη «συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη» και στην πραγματικότητα ευρύτερες πολιτικές δράσεις για την επίτευξη μεταρρυθμίσεων σε νόμους ή πολιτικές ή την αντιμετώπιση υποκείμενων όρων που παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε αντίθεση με τον συμμετοχικό πολίτη, ο οποίος βασίζεται έντονα στην ατομική δραστηριότητα, ακόμη και στον εθελοντισμό, μια άλλη μορφή «ενεργού συμμετοχής» απαιτεί από τους ανθρώπους να συνεργάζονται μεταξύ τους για την επίτευξη κοινωνικών αλλαγών. Όπου εξοβελίζεται ο ατομικός εθελοντισμός, κυριαρχεί η πολιτική δράση (Walker, 2002).

Αυτό μας φέρνει στο τρίτο μοντέλο των Westheimer and Kahne (2004), δηλαδή τον προσανατολισμένο στη δικαιοσύνη πολίτη. Αυτή η προσέγγιση διευρύνει την κατανόησή μας για την ιδιότητα του πολίτη, έτσι ώστε το άτομο να προωθεί δυναμικά την κοινωνική δράση. Ο

προσανατολισμένος στη δικαιοσύνη πολίτης υπερβαίνει τους εγκεκριμένους πολιτικούς διαύλους συμμετοχής, όπως η ψηφοφορία ή ο εθελοντισμός στην κοινότητα. Πρόκειται, δηλαδή, για μια προσέγγιση που παραβιάζει ένα σημαντικό όριο, όσον αφορά τις έννοιες της ιδιότητας του πολίτη, δεδομένου ότι συνεπάγεται ότι το ανώτατο σύστημα αξιών δεν είναι αυτό του κράτους, αλλά οι ηθικοί και δεοντολογικοί κώδικες, όπως αυτός που προσφέρει το πλαίσιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι Ακαδημαϊκοί που ασχολούνται με την εκπαίδευση για τη δημοκρατία έχουν σχολιάσει ότι τόσο τα ανθρώπινα δικαιώματα, όσο και οι εκπαιδευτικές προσεγγίσεις προσανατολισμένες στην κοινωνική δικαιοσύνη θα οδηγήσουν τους μαθητές να «αλλάξουν τον υπάρχοντα πολιτικό τομέα, αντί να συμμετέχουν απλά σε αυτόν» (Oesterreich, 2002) και να ακολουθήσουν μια ατζέντα απελευθέρωσης που εξετάζει την δύναμη, τη γνώση και την εξουσία (Hawes, 1998). Ο προσανατολισμένος στη δικαιοσύνη πολίτης, που προτείνουν οι Westheimer και Kahne, συνδέεται με την προοπτική κοινωνικού μετασχηματισμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Άλλες μορφές ιδιότητας του πολίτη έχουν εντοπιστεί στη βιβλιογραφία. Εν συντομία, αυτές είναι: η ιδιότητα του πολίτη ως μέλος ομάδας, η κοσμοπολίτικη ιδιότητα του πολίτη και η παγκόσμια ιδιότητα του πολίτη. Αυτά παρουσιάζονται εν συντομία παρακάτω.

Η ιδιότητα του πολίτη ως μέλος μιας ομάδας μας αναγκάζει να βγούμε εκτός του νομικού πλαισίου του ορισμού της ιδιότητας του πολίτη και να την εξετάσουμε ως ιδιότητα που κατέχει κάποιος ως μέλος μιας κοινότητας. Αυτή η κοινότητα μπορεί να είναι είτε φυσική είτε φανταστική. Για παράδειγμα, ο καθένας μας είναι μέλος μιας κοινότητας που βρίσκεται σε μια πόλη, ένα χωριό ή μια γειτονιά. Οι κοινότητες μπορούν, επίσης, να υπάρχουν με βάση την ταυτότητα. Για παράδειγμα, μπορεί κανείς να βιώσει την ιδιότητα μέλους ομάδας με βάση τη θρησκευτική πίστη, τη γλωσσική κοινότητα, το σχολείο ή το επάγγελμα, στα οποία εντάσσεται.

Η ιδιότητα του πολίτη ως μέλους μιας ομάδας μας επιτρέπει να βρούμε ένα εννοιολογικό "σπίτι" για μετανάστες χωρίς έγγραφα ή άλλους "μη πολίτες", όπως τους πρόσφυγες που ζουν στην εδαφική επικράτεια του κράτους. Τέτοιες ομάδες κοινότητας και ταυτότητας μπορούν να επεκταθούν πέρα από τα σύνορα. Η προοπτική των ανθρώπινων δικαιωμάτων μας ενθαρρύνει να φανταστούμε μια "ανθρώπινη οικογένεια". Όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας γεννιούνται με ανθρώπινα δικαιώματα και έχουν την ευθύνη να υπερασπίζονται και να προωθούν τα δικαιώματα των άλλων. Αυτός ο μη νομικίστικος ορισμός της ιδιότητας του πολίτη αναδεικνύει την εμπειρία και το νόημα της καθημερινής ζωής και επαφής με τους άλλους. Το να είσαι «ενεργός» στην ιδιότητά σου ως μέλος μιας ομάδας, δείχνει ότι στοχεύεις στη συνύπαρξη και την φροντίδα των άλλων μελών της.

Η κοσμοπολίτικη ιδιότητα του πολίτη επικεντρώνεται στις αξίες και τις πρακτικές της διαπολιτισμικότητας και της συνύπαρξης. Το «κοσμοπολίτικο» όραμα για την κοινωνία αναγνωρίζει τον πλουραλισμό ως κανόνα και "αγκαλιάζει" τους στόχους της ειρήνης, της ανεκτικότητας και της συνύπαρξης. Οι στόχοι αυτοί είναι παρόμοιοι με εκείνους για την «ιδιότητα του πολίτη ως μέλους ομάδας». Και οι δύο μορφές ιδιότητας του πολίτη "μιλούν" σε ανθρώπους που ζουν μαζί, με τρόπους που αντικατοπτρίζουν και προάγουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ωστόσο, η κοσμοπολίτικη ιδιότητα του πολίτη υποθέτει ότι βρισκόμαστε σε ένα πλαίσιο πολιτισμικής πολυμορφίας. Όταν το θεματολόγιο για τη συνύπαρξη καθορίζεται σε εθνικό επίπεδο, μπορεί να συνδεθεί με πολιτικές «κοινωνικής συνοχής». Σε ορισμένες περιπτώσεις, η απλή συμμετοχή μαθητών με διαφορετικό υπόβαθρο και η ρητή ενθάρρυνση της κατανόησης,

του σεβασμού και της συνεργασίας μπορούν να ενθαρρύνουν την «κοσμοπολίτικη ιδιότητα του πολίτη». Η UNESCO προσδιορίζει τους κύριους στόχους της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη με τρόπους που αντικατοπτρίζουν μια κοσμοπολίτικη προοπτική, ζητώντας την αποφυγή εννοιών που ορίζουν την ιδιότητα του πολίτη καθορίζοντας την εθνικότητα με βάση την εθνική, θρησκευτική ή πολιτισμική ταυτότητα (UNESCO, 2005).

Κατά κάποιο τρόπο, η έννοια της κοσμοπολίτικης ιδιότητας του πολίτη μπορεί να αντιμετωπιστεί ως αντίδοτο σε κάτι που θεωρείται επικίνδυνο για την ειρήνη και την ασφάλεια: τον εθνικισμό. Η παγκοσμιοποίηση και τα παγκόσμια κινήματα έχουν οδηγήσει στην αύξηση της ποικιλομορφίας ως κανόνα για τις περισσότερες κοινωνίες. Ωστόσο, οι ορισμοί των "καλών πολιτών" στο εσωτερικό μιας χώρας μπορεί να είναι αρκετά στενοί, αναφερόμενοι σε πλειοψηφικές εθνοτικές ή θρησκευτικές ομάδες, και να αγνοούν ή να καθιστούν αόρατη την ποικιλομορφία που φυσικά υπάρχει. Η εκπαίδευση σε τέτοια πλαίσια θα λειτουργούσε για να καταστήσει ορατή αυτή την ποικιλομορφία και να προωθήσει τις αξίες του πλουραλισμού και του κοσμοπολιτισμού ως αντίδοτα στον «αρνητικό εθνικισμό».

Η έννοια της παγκόσμιας ιδιότητας του πολίτη έχει αναδυθεί σε συνδυασμό με τις κοσμοπολίτικες απόψεις για την ιδιότητα του πολίτη (Jarvis, 2004). Η παραδοσιακή, νομική έννοια της ιδιότητας του πολίτη αντιμετωπίζει προκλήσεις που προκαλούνται από διαδικασίες και από τον πολιτικό χώρο, τα οποία υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα. Το διεθνές σχέδιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ένα παράδειγμα αυτού.

Ακριβώς όπως ο πλουραλισμός και η διατομεακότητα αναδεικνύουν τη σύνθεση των ταυτοτήτων που μπορεί να έχει ένα μόνο άτομο, όπως η ταυτότητα με βάση το φύλο, την εθνικότητα, τη θρησκεία και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, η παγκοσμιοποίηση έχει οδηγήσει σε διάφορα φαινόμενα και "νέες κοινότητες" που συνδέουν το τοπικό με το εθνικό και το διακρατικό επίπεδο. Στην ουσία, η έννοια του «εθνικού» αλλάζει.

Αν και δεν υπάρχει ένας νομικός, διεθνής οργανισμός, στο πλαίσιο του οποίου ένα άτομο να μπορεί να είναι "παγκόσμιος πολίτης", τα διεθνή πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσφέρουν ένα κανονιστικό πλαίσιο που περιγράφει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις. Τα καθήκοντα των προσώπων να σέβονται, να προστατεύουν και να προωθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα επεκτείνονται στην τοπική τους κοινότητα και ενδεχομένως σε διεθνές επίπεδο. Η συμπεριφορά των καταναλωτών απέναντι τις επιχειρήσεις δίκαιου εμπορίου είναι ένα παράδειγμα.

Σύμφωνα με μια παγκόσμια προοπτική της ιδιότητας του πολίτη, τα άτομα μπορούν να πραγματώσουν τους ρόλους τους ως πολίτες σε οποιοδήποτε από τα επίπεδα (τοπικό, εθνικό, διεθνικό) και σε οποιαδήποτε από τις κοινότητες που τους αφορούν. Οι Held et al (1999, 449), ομοίως, υποδηλώνει ότι ζούμε σε έναν διασυνδεδεμένο κόσμο, στον οποίο η εξουσία μοιράζεται με τέτοιο τρόπο, που άτομα πρέπει να αναπτύξουν μια αίσθηση πολλαπλών ιδιοτήτων πολίτη: «μια αίσθηση ότι ανήκουν σε αλληλεπικαλυπτόμενες (τοπικές και παγκόσμιες) κοινότητες ενδιαφέροντος και αγάπης» – μία από αυτές μπορεί να είναι το εθνικό κράτος (Jarvis, 2004, 10).

Η άποψη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Δημοκρατική Εκπαίδευση και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα

(Από τον Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Παιδεία της Δημοκρατίας και την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα)

Η εκπαίδευση διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην προώθηση των βασικών αξιών του Συμβουλίου της Ευρώπης, δηλαδή της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου, καθώς και στην πρόληψη των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Γενικότερα, η εκπαίδευση θεωρείται όλο και περισσότερο ως άμυνα κατά της αύξησης της βίας, του ρατσισμού, του εξτρεμισμού, της ξеноφοβίας, των διακρίσεων και της μισαλλοδοξίας. Η αυξανόμενη αυτή ευαισθητοποίηση αντικατοπτρίζεται στην υιοθέτηση του Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και την εκπαίδευση στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων («EDC/HRE») από τα 47 κράτη-μέλη του ΟΗΕ στο πλαίσιο της σύστασης CM/Rec (2010). Ο Χάρτης αναπτύχθηκε σε μια περίοδο αρκετών ετών ως αποτέλεσμα διαβουλεύσεων ευρέος φάσματος και δεν είναι δεσμευτικός.

Παρακάτω βλέπουμε ένα παράδειγμα:

Ορισμοί για τους σκοπούς του παρόντος Χάρτη: «Εκπαίδευση για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη»: εκπαίδευση, κατάρτιση, ευαισθητοποίηση, ενημέρωση, πρακτικές και δραστηριότητες που αποσκοπούν, εξοπλίζοντας τους εκπαιδευόμενους με γνώσεις, δεξιότητες και κατανόηση και αναπτύσσοντας τη στάση και τη συμπεριφορά τους, να τους ενδυναμώσουν να ασκήσουν και να υπερασπιστούν τα δημοκρατικά τους δικαιώματα και τις ευθύνες τους στην κοινωνία, να εκτιμήσουν την πολυμορφία και να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στη δημοκρατική ζωή, με σκοπό την προώθηση και την προστασία της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου» (Τμήμα I, 2).

Ένας από τους θεμελιώδεις στόχους όλης της εκπαίδευσης για τη δημοκρατική ιδιότητα του πολίτη και την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι μόνο ο εξοπλισμός των μαθητών με γνώσεις, κατανόηση και δεξιότητες, αλλά και η ενδυνάμωση τους με την ετοιμότητα ανάληψης δράσης στην κοινωνία για την υπεράσπιση και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου [Τμήμα II, 5(ζ)].

Επιδράσεις στις έννοιες και τις πρακτικές της ιδιότητας του πολίτη

(Από Guy-Evans, 2020)

Η θεωρία του Bronfenbrenner για τα οικολογικά συστήματα αντιμετωπίζει την ανάπτυξη των παιδιών ως ένα πολύπλοκο σύστημα σχέσεων που επηρεάζεται από πολλαπλά επίπεδα του περιβάλλοντος, το οποίο εκτείνεται από το άμεσο οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον έως τις ευρείες πολιτιστικές αξίες, τους νόμους και τα έθιμα. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει κανένας παράγοντας που να επηρεάζει τις εντυπώσεις ενός νέου ατόμου σχετικά με το πώς μοιάζει το «να είσαι καλός πολίτης» στην κοινωνία. Ωστόσο, στην περίπτωση της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη, τα σχολεία πρέπει να διαδραματίσουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των νέων σχετικά με τους ρόλους τους στην κοινωνία. (Άλλες συνιστώσες του «μικροσυστήματος», που μπορεί να επηρεάσουν απόψεις και δράσεις που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη, περιλαμβάνουν την οικογένεια, τους συνομήλικους και τους θρησκευτικούς θεσμούς).

Επιπλέον, μέσα σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα και τους εκπαιδευτικούς που εφαρμόζουν το πρόγραμμα σπουδών, ενδέχεται να βρούμε ελάχιστη ρητή προσοχή στην

εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη στο πρόγραμμα σπουδών (π.χ. δεν υπάρχει μάθημα για την εκπαίδευση των πολιτών). Σε τέτοιες περιπτώσεις, θέματα που σχετίζονται με την ιδιότητα του πολίτη –όπως «ακολουθήστε τους κανόνες» ή «συμμετέχετε ενεργά στην κοινότητά σας»– μπορούν να μεταφερθούν με άλλους τρόπους στο σχολικό περιβάλλον. Όταν η εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη δεν προσφέρεται στα σχολεία, τότε είναι το «κρυφό πρόγραμμα σπουδών» που θα μεταφέρει μηνύματα στους μαθητές σχετικά με τον ρόλο που αναμένεται να διαδραματίσουν στο σχολικό περιβάλλον, το οποίο συχνά αναμένεται να εφαρμοστεί στην κοινωνία γενικότερα. Με άλλα λόγια, μια ιδιαίτερα «προσανατολισμένη στον κανόνα» τάξη ή σχολείο που επιτρέπει μόνο τη στενή συμμετοχή των μαθητών (δηλαδή, σύμφωνα με ρόλους που προκαθορίζονται από ενήλικες) πιθανότατα θα στείλει ένα μήνυμα στους μαθητές ότι ο πρωταρχικός τους ρόλος ως ενήλικες πρέπει να είναι η υπακοή.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα εκπαιδευτικά συστήματα που θέλουν να προωθήσουν συμμετοχικές ή προσανατολισμένες στη δικαιοσύνη μορφές ιδιότητας του πολίτη πρέπει να καταβάλουν σκόπιμες προσπάθειες, για να το πράξουν. Αυτό μπορεί να συμβεί στο επίσημο πρόγραμμα σπουδών μέσω ενός ειδικού μαθήματος, που θα συμπληρώνεται από μια διαθεματική ή οριζόντια εντός του προγράμματος σπουδών διάχυση της βασικών θεμάτων και πρακτικών που σχετίζονται με τη συμμετοχική ιδιότητα του πολίτη. Η ενεργός συμμετοχή στα κοινά μπορεί, επίσης, να προωθηθεί μέσω συμπληρωματικών στα προγράμματα σπουδών δραστηριοτήτων, όπως λέσχες και εξωσχολικές εμπειρίες, μέσω των οποίων οι μαθητές μπορούν να εξερευνήσουν τις ιδέες τους και να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στην οργάνωση δραστηριοτήτων.

Τα σχολεία είναι ένας πρωταρχικός θεσμός κοινωνικοποίησης της κυβέρνησης και, ως εκ τούτου, διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής στα κοινά. Φυσικά, όπως φαίνεται στο οικοσύστημα του Bronfenbrenner, οι νέοι θα επηρεαστούν από πολλά άλλα στοιχεία στο περιβάλλον τους, μερικά στο άμεσο περιβάλλον τους και μερικά πιο μακρινά. Η προσωπικότητα του εκάστοτε νέου μπορεί να τον κάνει να ενδιαφέρεται λιγότερο ή περισσότερο για την ενασχόληση με πιο συμμετοχικές ή προσανατολισμένες στην κοινωνική δικαιοσύνη μορφές ιδιότητας του πολίτη.

Αυτό που είναι σημαντικό, ωστόσο, είναι, αφενός, ότι τα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί δίνουν στους νέους την ευκαιρία να διερευνήσουν αυτούς τους τρόπους συμμετοχής στην κοινωνία και, αφετέρου ότι οι νέοι κατανοούν ότι η "καλή ιδιότητα του πολίτη" δεν συναρτάται μόνο με την ψηφοφορία, αν και αυτή είναι μια σημαντική δραστηριότητα.

Αναφορές:

Bahmueller, C.F. (1992). The Core Ideas of 'Civitas': A Framework for Civic Education. *ERIC Digest*, ED346016.

Carnegie Corporation of New York and CIRCLE (2003). *The Civic Mission of Schools*. New York, Carnegie Corporation of New York.

Council of Europe (2010). *Charter for Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Strasbourg: Council of Europe. [Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education \(coe.int\)](http://www.coe.int/t/e/education/charter.asp)

Democracy Fund (2021). "Healthy Democracy Framework". [Democracy Fund | Healthy Democracy Framework](#) (Accessed 20 May, 2021).

Guy-Evans, O. (2020). Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. *Simply Psychology*. [Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory | Simply Psychology](#)

Hawes, L. (1998). *Going against the grain: The promises and predicaments of emancipatory pedagogy and research*. Doctoral dissertation, The University of Utah.

Heater, D. (1999). *What is Citizenship?* Cambridge, Polity.

Held, D, McGrew, A, Goldblatt, D and Perraton, J. (1999). *Global Transformations*. Cambridge, Polity.

Jarvis, P. (2004). Lifelong Learning and Active Citizenship in a Global Society: An Analysis of European Union Lifelong Learning Policy. *Journal of Adult and Continuing Education*, 10(1), pp. 1-16.

Kelly, A.V. (1995). *Education and Democracy: Principles and Practices*. London, Paul Chapman Publishing Ltd.

Oesterreich, H. (2002). 'Outing' social justice: transforming civic education within the challenges of heteronormativity, heterosexism, and homophobia. *Theory and Research in Social Education*, 30(2), pp. 287-301.

Patrick, J.J. (2000). *The National Assessment of Educational Progress in Civics*. Indianapolis, University of Indiana.

Tommasoli, M. (2013). "Rule of Law and Democracy: Addressing the Gap Between Policies and Practices". *UN Chronicle*. Geneva and New York: United Nations. [Rule of Law and Democracy: Addressing the Gap Between Policies and Practices | United Nations](#) (Accessed 20 May, 2021). UNESCO. 2005. 'Education – Human Rights Education'. <http://portal.unesco.org/education/en>. Accessed April 11, 2005.

UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL) (2016). *Third Global Report on Adult Learning and Education: Key Messages and Executive Summary*. Hamburg, UIL.

United Nations (2016). UN Website: The sustainable development agenda. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> (Accessed 3 July 2018.)

Walker, T. (2002). Service as a Pathway to Political Participation: What Research Tells Us. *Applied Developmental Science*, 6 (4), pp. 183-88.

Westheimer & Kahne (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41, 237-269. [What Kind of Citizen? The Politics of Educating for Democracy on JSTOR](#)